

Krzysztof Adamowicz

Akademia Rolnicza im. A. Cieszkowskiego w Poznaniu

ROZWÓJ OBSZARÓW WIEJSKICH W KONTEKŚCIE ZMIAN PIERWOTNEGO RYNKU DRZEWNEGO W POLSCE

1. Wstęp

Realia gospodarcze wskazują, iż rozwój obszarów wiejskich musi się odbywać w postaci ekorozwoju łączącego w sobie dwa zasadnicze cele. Jednym z nich jest stale zwiększanie potencjału ekonomicznego podmiotów rolniczych przejawiające się uzyskiwaniem przez nie pozytywnych wyników finansowych. Drugi natomiast związany jest z kształtowaniem środowiska w sposób zrównoważony i pozwalający zachować ekologiczne walory otaczającego nas świata dla przyszłych pokoleń. Wynika z tego, że rozwój obszarów wiejskich powinien odbywać się w sposób nie zagrażający środowisku naturalnemu, harmonijnie włączający człowieka w świat przyrody przy udziale proekologicznych działań zmierzających do stworzenia ładu ekologicznego.

Lasy są jednym z najważniejszych komponentów środowiska przyrodniczego, decydujących o równowadze ekologicznej. Są też jednocześnie pożądaną przez społeczeństwo formą użytkowania gruntów, a ich produkcja biologiczna ma wartość rynkową. Jest to również dobro ogólnospołeczne, kształtujące jakość życia człowieka [Zajac 2006].

Potrzeba rozwoju gospodarstw wiejskich m.in. przez zalesianie gruntów rolnych o małym znaczeniu dla rolnictwa *sensu stricto* jest uznawana przez wielu naukowców [Tomeczak 2002; Zajac, Kwiecień 2002; Grzywacz 2002] i praktyków zajmujących się ekonomicznymi aspektami rolnictwa za kluczowy kierunek ekorozwoju. Dlatego perspektywiczne wydaje się już dzisiaj śledzenie problemów rynków towarów konsumpcyjnych mogących pełnić funkcję ubocznej produkcji towarowej w rolnictwie. Do takich rynków niewątpliwie należy rynek drzewny.

Pierwotny rynek sortymentów drzewnych charakteryzuje się specyficznym udziałem podmiotów dokonujących na nim wymiany towarów. Obecnie istnieje właściwie jeden dostawca kontrolujący podaż drewna w Polsce. Wymogi gospodarki ryn-

kowej zmuszają do poszukiwania rozwiązań zmierzających do powstania na tym rynku realnej konkurencji po stronie podaży drewna. Biorąc pod uwagę możliwości ekorozwoju gospodarstw wiejskich, konieczność zwiększania lesistości kraju wynikającą z realizowanej polityki leśnej oraz stosunkowo duży potencjał ekonomiczny tego rynku, słuszne wydaje się poszukiwanie kierunków rozwoju obszarów wiejskich przez dywersyfikację dochodów w rolnictwie dzięki udziałowi gospodarstw wiejskich na tym rynku.

2. Cel i zakres pracy

Celem pracy było przedstawienie możliwości rozwoju gospodarstw wiejskich przez ich czynny udział na rynku drzewnym oraz przedstawienie sytuacji ekonomicznej tego rynku ze szczególnym uwzględnieniem jego potencjału ekonomicznego.

3. Potencjał gospodarczy rynku drzewnego w Polsce

Jeszcze pod koniec XVIII w. lesistość Polski wynosiła około 40% (w ówczesnych granicach), na skutek zmian gospodarczych przy dużym udziale sektora rolnego zmalała do 20,8% w 1945 r. Procesowi wylesienia towarzyszyły: zmniejszenie różnorodności biologicznej w lasach oraz zubożenie krajobrazu, erozja gleb i zakłócenie bilansu wodnego kraju. Odwrócenie tego procesu nastąpiło w latach 1945-1970, kiedy w wyniku zalesienia 933,5 tys. ha lesistość Polski wzrosła do 27%. Średni roczny rozmiar zalesień wynosił wtedy 35,9 tys. ha, a w szczytowym okresie 1961-1965 – ponad 55 tys. ha. Obecnie powierzchnia lasów w Polsce wynosi 9000 tys. ha (według GUS – stan na 31.12.2005 r.), co odpowiada lesistości 28,8% [*Raport o stanie...* 2005]. Sytuuje to Polskę w grupie krajów (po Francji, Niemczech i Ukrainie) o największej powierzchni lasów w naszym regionie. Stosunkowo dużą ilość powierzchni leśnej cechuje się, poza państwami skandynawskimi, również Hiszpania. Ze względu jednak na specyfikę występujących tam lasów państwo to nie odgrywa istotnej roli w kształtowaniu rynku drzewnego w Unii Europejskiej.

Wielkość zasobów leśnych wpływa na możliwości podażowe lasów w Polsce. Pozyskanie drewna, a tym samym ilość dóbr ekonomicznych, jaka zostaje wprowadzona na pierwotny rynek drzewny, uwarunkowane jest potrzebami ekologicznymi lasów i strategią państwa wobec lesistości kraju. Możliwości produkcyjne, zwłaszcza w sytuacji, kiedy są one ograniczone pozaekonomicznymi aspektami, mają ogromny wpływ na kształt rynku. Od nich bowiem zależy w dużej mierze funkcjonowanie mechanizmów wolnorynkowych, a w określonych przypadkach mają one wpływ na zachwiania swobody oddziaływania popytu i podaży. Taka sytuacja występuje w przypadku rynku drzewnego.

Analizując zasoby leśne będące podstawą kształtowania rynku drzewnego w Polsce pod kątem struktury własności, można wyraźnie dostrzec silną pozycję lasów publicznych (82,5%) z dominującą rolą jednego podmiotu, a mianowicie Państwowego Gospodarstwa Leśnego Lasy Państwowe (PGL LP). Ta jednostka administracyjna prowadzi gospodarkę leśną na powierzchni blisko 7,6 mln ha, co stanowi ponad 78% lasów naszego kraju. Sytuacja ta powoduje, że zarządzanie polskimi lasami w zdecydowanej większości odbywa się przez jedną organizację (PGL LP), co stanowi wyjątek w krajach członkowskich Unii Europejskiej. Co prawda, przewaga publicznych lasów występuje również w państwach zachodnich (Szwajcaria, Niemcy), lasy te jednak nie są zarządzane tylko przez jeden dominujący podmiot. Śledząc politykę leśną, w najbliższych latach nie należy spodziewać się istotnych zmian dotyczących struktury własności obecnych lasów w Polsce. Niemniej jednak duży wpływ na kształt owej struktury ma program zwiększania lesistości kraju. Proces zalesień związany z tym projektem może odbywać się przez uruchomienie inwestycji indywidualnych zintegrowanych z rolnictwem. Promowanie gospodarki leśnej wśród inwestorów sektora prywatnego wydaje się słuszną koncepcją zmierzającą do kreowania konkurencji na rynku drzewnym [K. Adamowicz 2006a].

4. Zarys sytuacji ekonomicznej rynku drzewnego w Polsce

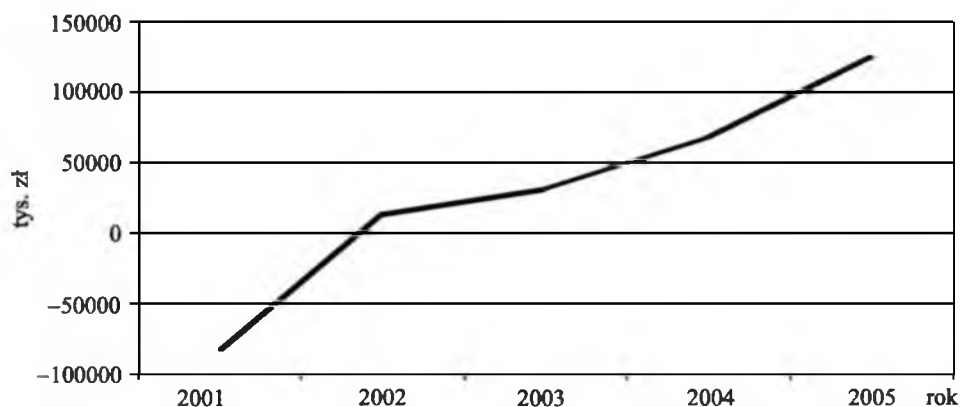
Ze względu na dominację tylko jednego podmiotu kształtującego rynek drzewny w Polsce słuszne wydaje się twierdzenie, iż wyniki finansowe uzyskiwane przez PGL LP odzwierciedlają w pewnym stopniu możliwości tego rynku dla innych podmiotów, które mogą w przyszłości uczestniczyć w wymianie towarów i usług sektora leśnego.

Analizując sytuację gospodarczą dotyczącą rozwoju pierwotnego rynku drzewnego w Polsce w ostatnich latach, należy pozytywnie ocenić dynamikę wzrostu popytu na drewno. W porównaniu z umiarkowanym ożywieniem europejskiego rynku drzewnego w Polsce wystąpił wyraźny wzrost popytu na cały asortyment towarów drzewnych.

Biorąc pod uwagę podaż sortymentów drzewnych, można zaobserwować niewielkie zahamowanie pod względem dostarczonej miąższości drewna na rynek. Sprzedaż drewna okrągłego ogółem wyniosła w 2005 r. około 30 mln m³ i zmniejszyła się w porównaniu z rokiem poprzednim o około 800 tys. m³, tj. o około 2,6%. Sprzedaż samej grubizny wyniosła 28 164 tys. m³. Wynika z tego, że w porównaniu z 2004 r., w którym pozyskanie wynosiło 28,5 mln m³, nastąpiło zmniejszenie podaży o 700 tys. m³.

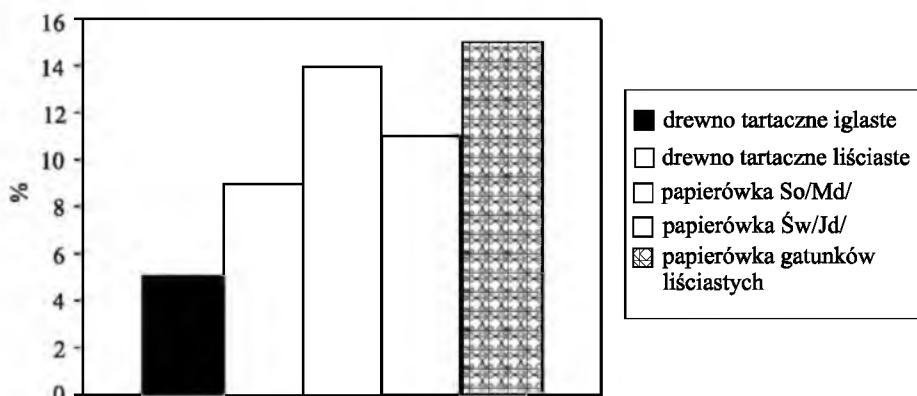
Na uwagę zasługuje to, że zmniejszenie podaży towarów dostarczanych na pierwotny rynek drzewny nie miało wpływu na wynik finansowy netto PGL LP. Przeciwnie, wynik ten stopniowo, od 2001 r. charakteryzuje się tendencją wzrostową (rys. 1). Spadek wielkości produkcji nie przyczynił się do istotnego zahamowania

tego trendu, a nawet zaobserwowano przy ograniczeniu produkcji wzrost wyniku finansowego netto. Przyczynami tego stanu rzeczy nie były drastyczne oszczędności, lecz wzrost przychodów Lasów Państwowych z 4447 mln zł w 2004 r., do 4694 mln zł w 2005 r. Wzrost przychodów o około 11% spowodowany był dużym popytem na drewno i wzrostem cen (rys. 2).

Rys. 1. Wynik finansowy netto PGL LP w latach 2001-2005

Źródło: opracowanie własne na podstawie raportów rocznych PGL LP z lat 2001-2005.

Rys. 2. Względna zmian cen na sortymenty drzewne w latach 2004-2005

Źródło: opracowanie własne na podstawie [Raport roczny... 2005].

Analiza sytuacji gospodarczej rynku drzewnego wskazuje, iż rozmiar użytkowania nie zaspokaja w pełni popytu na ten surowiec. Z punktu widzenia makroekonomicznego brak jakiegokolwiek surowca uniemożliwia rozwój sektorów, które z niego korzystają. Pierwotny rynek drzewny silnie oddziałuje na inne rynki pokrewne. Cały sektor drzewny, składający się z wielu różnych rynków, to silna branża gospodarki narodowej. W branży tej poza rynkiem krajowym ważną rolę odgry-

wa również eksport. O ile wartość eksportu drewna surowego w 2003 r. wynosiła tylko 232 234 tys. zł, o tyle wartość eksportu drewna przetworzonego wyniosła już 4 564 067 tys. zł [Rocznik... 2004]. Eksport drewna okrągłego w dalszym ciągu znacznie się zmniejszał i w 2005 r. wynosił tylko 411 tys. m³, gdy dla porównania w 2004 r. osiągał on poziom 640 tys. m³. Natomiast rynki zagraniczne przetworów drzewnych wyraźnie się rozwijały i rozwijają. Szczególnie ważne są eksport mebli, którego wartość osiągnęła już w pierwszej połowie 2005 r. 2 mld euro, oraz eksport papieru i wyrobów z papieru, którego wartość we wspomnianym okresie szacowano na ponad 800 mln euro [Baj 2005].

Problemy z zaspokojeniem popytu na drewno na rynku pierwotnym implikują problemy na innych rynkach wtórnych. Swoje niezadowolenie z obecnego stanu rzeczy i otwarty konflikt między przemysłem drzewnym a PGL LP zgłasza wielu producentów dóbr ekonomicznych produkowanych z drewna. Przykładem może być opinia prezesa Pfeiderer Grajewo, jednego z największych producentów płyt meblowych w Polsce udzielona w wywiadzie do „Gazety Wyborczej”. Twierdzi on, że w ostatnich latach jest ogromny popyt na polskie meble, który nie może być zaspokojony ze względu na braki surowca. W jego opinii sektor drzewny rynku agrarnego w Polsce musi szukać kompromisu między ekologią a celami społecznymi i gospodarczymi. Tworzenie grup indywidualnych producentów drewna kierujących się w procesie decyzyjnym koniunkturalnymi regułami rynku przez łączenie rolnictwa z leśnictwem mogłoby w przyszłości rozładować napięcia występujące obecnie między producentami a odbiorcami drewna.

Istnienie przewagi popytu nad podażą na pierwotnym rynku drzewnym, a tym samym konflikt interesów między kontrahentami, potwierdzają wyliczenia Polskiej Izby Gospodarczej Przemysłu Drzewnego, która twierdzi, że podaż drewna na pierwotnym rynku drzewnym jest zdecydowanie za mała. Biorąc pod uwagę tylko zapotrzebowanie przemysłu drzewnego i pozyskanie drewna w Lasach Państwowych, jego deficyt wynosi 4 mln m³.

Innym zagadnieniem jest stale rosnące zapotrzebowanie na bioenergię. Zakłady energetyczne potrzebują coraz więcej biomasy. Wynika to przede wszystkim z rosnącej świadomości ekologicznej społeczeństwa oraz z polityki państwa, które zobowiązało się do 2010 r. produkować ze źródeł odnawialnych około 7,5% energii zużywanej w Polsce. Obecnie około 3,5 mln m³/rok drewna zużywane jest na cele energetyczne, w tym 2,7 mln m³ zużywają gospodarstwa domowe.

5. Możliwości rozwoju sektora rolnego przez udział w pierwotnym rynku drzewnym

Na pierwotnym rynku drzewnym jest wielu odbiorców sortymentów drzewnych. Uogólniając, odbiorców drewna można podzielić na dwie zasadnicze kategorie, a mianowicie odbiorców indywidualnych i instytucjonalnych. Ze względu na wielkoprodukcyjny charakter gospodarki drzewnej zasadnicze znaczenie dla tego

sektora gospodarki narodowej mają odbiorcy instytucjonalni. Z powodu hurtowego charakteru transakcji zawieranych przez tę grupę odbiorców wydaje się, iż nie będą oni mieli istotnego wpływu na bezpośrednie relacje między drobnymi plantatorami roślinności drzewiastej a odbiorcami drewna. Na polskim rynku drzewnym odbiorcy detaliczni spełniają również ważną funkcję, zwłaszcza w kontekście handlu drewnem opałowym.

W PGL LP najbardziej istotnymi odbiorcami drewna mającymi wpływ na kształtowanie rynku drzewnego są odbiorcy hurtowi kupujący rocznie około 10 000 m³ drewna. Odbiorcy ci stanowią najmniej liczną grupę kontrahentów, która jednak kupuje największą ilość drewna. Z badań prowadzonych przez R. Motale [2001] wynika, że istnieje tendencja do zwiększania ilości drewna kupowanego właśnie przez tę grupę odbiorców. Odbiorcy detaliczni, których z kolei jest najwięcej, prowadzą zakup sortymentów drzewnych na poziomie nie przekraczającym 20% pozyskiwanej miąższości drewna. Wydaje się jednak, że podstawową grupą odbiorców drewna od małych gospodarstw rolno-leśnych byłiby właśnie detaliści. Nie oznacza to, że jednostki instytucjonalne nie byłyby zainteresowane handlem drewnem z podmiotami sektora prywatnego.

Biorąc pod uwagę układ geograficzny, odbiorców rynku drzewnego można podzielić na: zagranicznych, krajowych, regionalnych i lokalnych. Największe znaczenie dla rynku drzewnego mają odbiorcy regionalni. Dla przykładu udział grup nabywców wyodrębnionych w Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych (RDLP) w Zielonej Górze w latach 1995-1998 pod kątem miąższości kupionego drewna przedstawiał się następująco: zagraniczni 5%, krajowi 6%, regionalni 52% i lokalni 37%, w tym detaliści 12% [Motała 2001]. Przykład RDLP w Zielonej Górze poza przedstawieniem dominującej roli odbiorców regionalnych na rynku drzewnym wskazuje, na marginalne znaczenie eksportu drewna na kształt rynku sortymentów drzewnych w Polsce. Z danych GUS [2004] wynika, że eksport i import drewna w Polsce niemalże się równoważą, co potwierdza minimalne znaczenie podmiotów zagranicznych w kształtowaniu rynku drzewnego w Polsce po stronie zarówno dostawców, jak i odbiorców. Ta sytuacja jest komfortowa dla małych dostawców drewna, ponieważ częsty jeszcze brak znajomości regul rynków zagranicznych i duże problemy z komunikacją w istotny sposób utrudniają udział środowiska wiejskiego na rynkach całej Unii Europejskiej [Adamowicz 2007].

Dodatkowo za wdrażaniem koncepcji powiększania zakresu działań gospodarstw rolnych o czynności związane z uprawą na części ziemi roślinności drzewiastej, co w przyszłości spowoduje czynny udział podmiotów rolnych na rynku drzewnym, przemawiają zachodzące w Polsce i na świecie zmiany gospodarcze. Moment przyjęcia przez nasz kraj systemu gospodarki wolnorynkowej z jednoczesną akceptacją wzorców zachodnioeuropejskiego rolnictwa oznacza stopniowe wdrażanie do życia gospodarczego aspektów biznesowych i rynkowych. Sektor agrobiznesu jest obecnie w Polsce kompilacją pionową zintegrowanych wzajemnie procesów i operacji gospodarczych, które bezpośrednio i pośrednio związane są z rolnic-

twem i wsią polską [Firlej 2005]. Implikacją takiego stanu rzeczy jest poszukiwanie i wdrażanie do sektora rolno-gospodarczego nowych form rozwojowych. Konieczność tę potęguje wrażliwość dochodów rolniczych na zmiany po stronie podaży i popytu na rynkach żywnościowych. Należy zgodzić się z M. Adamowiczem [2005], który twierdzi, że taki stan rzeczy, zwłaszcza w sytuacji postępującej globalizacji, wymaga budowy systemów wczesnego ostrzegania przed zmianami oraz budowy systemu ubezpieczeń. Niemniej jednak istnieje dodatkowy czynnik rozwojowy zwiększający bezpieczeństwo budżetowe gospodarstw wiejskich, a mianowicie dywersyfikacja przychodów sektora rolno-gospodarczego.

6. Zakończenie

Zalesienia gruntów rolnych, a więc wprowadzanie gospodarki leśnej do procesów agrarnych, niewątpliwie spełniają wymogi rozwoju wsi w ujęciu nie tylko ekonomicznym, ale, co bardzo ważne, również w ujęciu ekologicznym. Rolnictwo i leśnictwo są dziedzinami gospodarki narodowej kształtującymi się pod wpływem czynników zarówno ekonomicznych, jak i ekologicznych. Dziedziny te, podobnie jak inne gałęzie gospodarki narodowej, nastawione są na wzrost gospodarczy. Ze względu jednak na bezpośrednie powiązania z czynnikami środowiskowymi wzrost ten musi być oparty na zasadzie zrównoważonego rozwoju w ujęciu ekonomii środowiska. Należy zgodzić się z Graczykiem [2004], który twierdzi, iż podstawą oceny miejsca lasu i gospodarki leśnej w strategii wzrostu gospodarczego oraz w zrównoważonym rozwoju jest dwójakie podejście do procesu dynamiki gospodarki wyróżniające wzrost i rozwój jako dwa elementy tego procesu. Neoklasyczna teoria ekologicznie zrównoważonego wzrostu gospodarczego zwraca uwagę na problem odtwarzania środowiska, rozumianego jako proces zachowania społecznie akceptowanej jakości owego środowiska dla przyszłych generacji oraz zachowania zdolności samoregulacji poszczególnych ekosystemów [M. Adamowicz 2005a]. W tym układzie rozwój gospodarstw wiejskich powinien zmierzać w kierunku maksymalizacji korzyści netto z jednoczesnym zapewnieniem odtwarzalności szeroko pojętych zasobów środowiskowych. Analiza przychodów PGL LP oraz wyników ekonomicznych uzyskiwanych w ostatnich latach wskazuje na możliwości dywersyfikacji przychodów gospodarstw wiejskich.

Wzrost gospodarczy i rozwój terenów wiejskich muszą więc przebiegać wielofunkcyjnie. Zapewnieniem tej wielofunkcyjności jest m.in. wdrażanie odpowiednio ukierunkowanej polityki agrarnej. W polityce owej musi być miejsce dla lasów powstających dzięki zalesieniom, które stanowią nieodzowny czynnik równowagi ekologicznej, a jednocześnie mają wartość rynkową.

Gospodarka rynkowa, akceptując produkcyjno-ekonomiczne funkcje poszczególnych gospodarstw rolnych, wpływa bezpośrednio na wielkość, strukturę i proces produkcji, które pozwolą uzyskać odpowiednie cele ekonomiczne wyrażone w postaci dodatniego wyniku finansowego. Dlatego też istotne jest łączenie procesów

produkcyjnych i ich komplementarnych zależności pozwalających na osiągnięcie synergii ekonomicznej w danym gospodarstwie lub w grupie zrzeszonych gospodarstw. Zalesienia, a co za tym idzie, wdrażanie procesów gospodarki leśnej jako ubocznej produkcji rolnej, niewątpliwie spełniają warunki takiej synergii ekonomicznej.

Literatura

- Adamowicz K., *Rola polityki agrarnej w rozwoju leśnictwa*, [w:] *Quo vadis forestry?*, red. Z. Sierota, IBL, Warszawa 2007.
- Adamowicz K., *Próba charakterystyki rynku drzewnego w Polsce w kontekście ekorozwoju obszarów wiejskich*, Roczniki Naukowe SERiA, Warszawa 2006.
- Adamowicz K., *Próba wskazania roli zalesień w polityce agrarnej i w rozwoju obszarów wiejskich w Polsce*, Roczniki Naukowe SERiA, Warszawa 2005.
- Adamowicz M., *Globalizacja a proces rozwojowy rolnictwa*, Roczniki Naukowe SERiA, T. VII, z. 4, Warszawa 2005.
- Baj L., *Gdzie drwa rąbią...*, „Gazeta Wyborcza” 27.12.2005.
- Firlej K., *Analiza perspektywna sektora agrobiznesu w aspekcie rozwoju obszarów wiejskich*, Roczniki Naukowe SERiA, T. VII, z. 4, Warszawa 2005.
- Graczyk A., *Lasy i gospodarka leśna w strategii wzrostu gospodarczego i w rozwoju*, CILP, Warszawa 2004.
- Grzywacz A., *Problemy zalesień w wielofunkcyjnym rozwoju obszarów wiejskich*, „Postępy Nauk Rolniczych” 2002 nr 3, s. 5-18.
- Motała R., *Problemy marketingu i handlu drewnem w Lasach Państwowych*, rozprawa doktorska, Katedra Ekonomiki Leśnictwa AR w Poznaniu, Poznań 2001.
- Raport o stanie lasów w Polsce*, CILP, Warszawa 2005.
- Raport roczny PGL LP*, CILP, Warszawa 2000-2005.
- Rocznik statystyczny 2004 – Leśnictwo*, GUS, Warszawa 2004.
- Tomczak F., *Wies i rolnictwo a zalesienia gruntów porolnych i nieużytków*, „Postępy Nauk Rolniczych” 2002 nr 3, s. 27-39.
- Ustawa o lasach z dnia 28 września 1991 r. o lasach*, tekst jednolity, DzU z 1991 r. nr 101, poz. 444.
- Zajac S., *Polska*, [w:] *Lasy i leśnictwo Unii Europejskiej*, red. E. Bernadzki, CILP, Warszawa 2006.
- Zajac S., Kwiecień R., *Główne kierunki modyfikacji Krajowego programu zwiększania lesistości*, „Postępy Nauk Rolniczych” 2002 nr 3, s. 51-61.

THE DEVELOPMENT OF RURAL AREAS IN CONTEXT OF CHANGES OF TIMBER MARKET IN POLAND

Summary

The paper analyzes general principles of functioning of the primary market in Poland. An outline of the production potentials influencing the discussed market was presented. Major problems associated with the discussed subjects were analyzed in the context of economic subjects participating in the primary timber market taking into consideration its demand-supply specificity. The author made an attempt to present a general characterization of the timber market.